

HANS WALDENFELS, *KONTEXTUELLE FUNDAMENTALTHEOLOGIE*, PADERBORN—MÜNCHEN—WIEN—ZÜRICH 1985, FERDINAND SCHÖNINGH VERLAG, S. 552.

Badania nad historią teologii fundamentalnej wskazują, że tworzone w przeszłości jak i współczesne teorie apologetyki ze względu na ograniczoną wartość stosowanej argumentacji stawiają nadal otwarty problem rozumienia tej dyscypliny naukowej. Problem dotyczy nie tylko jej charakteru i kształtu, ale także konieczności jej istnienia. Wiadomo bowiem, że w przeszłości teologia była wewnętrznie bardziej zespolona i obchodziła się bez apologetyki jako odrębnej dyscypliny. W ramach jednej, całej teologii rozwiązywane były zadania apologetyczne i cała teologia musiała być tak uprawiana, by chrześcijańską wiarę rozpatrywać i przekazywać przekonująco i wiarygodnie w każdym czasie. Teologia jako całość nigdy nie może utracić apologetycznego wymiaru, gdyż zawsze musi być nastawiona misyjnie i przyczyniać się do rozwoju wiary. W związku z tym powstaje pytanie, czy teologia fundamentalna jest częścią teologii systematycznej tradycyjnie rozumianej jako dogmatyka, czy też jest odrębną dyscypliną teologiczną, czy nawet pozateologiczną? Odpowiedzią na to pytanie jest kontekstualna teologia fundamentalna Hansa Waldenfelsa, profesora teologii fundamentalnej i teologii religii niechrześcijańskich oraz filozofii religii na Wydziale teologii katolickiej Uniwersytetu w Bonn. Jego zdaniem teologia uprawiana we współczesnym kontekście kulturowym domaga się racjonalnego uzasadnienia treści wiary i oczekuje pomocy właśnie ze strony teologii fundamentalnej, która z kolei powinna jak najszerszej uwzględniać współczesne myślenie człowieka. Dlatego argumentacja teologii fundamentalnej powinna nawiązywać do takich nauk jak filozofia, zwłaszcza filozofia religii, następnie nauki historyczne i nauki społeczne, dzięki którym problemy natarczywie stawiane przez współczesnego człowieka mogą być odpowiednio nasświetlone i rozwiązane.

H. Waldenfels przypisuje teologii fundamentalnej szczególne zadanie. Można je w pewnym sensie przyrównać do funkcji, jaką pełni ten, kto znajduje się na progu w drzwiach domu. W tej specyficznej sytuacji znajduje się on zarówno na zewnątrz jak i częściowo wewnątrz domu. Słyszy on argumenty tych, którzy znajdują się w domu jak i poza nim. Chodzi zaś szczególnie o to, co na zewnątrz, na terenie filozofii, nauk historycznych i społecznych mówi się o Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele, a także co ludzie myślą o sobie, świecie i społeczeństwie, w którym żyją. Teolog fundamentalista, znajdujący się jakby na progu Kościoła, w punkcie granicznym ze światem powinien także posiadać wiedzę odnośnie wszystkiego co dotyczy chrześcijaństwa, a więc mówiąc obrazowo „wnę-

trza domu". Waldenfels stwierdza, że „sedno chrześcijańskiej teologii polega na tym, aby drzwi, o których obrazowo mówimy, ukazać jako bramę rzeczywistego zbawienia człowieka stosownie do słów zapisanych w ewangelii św. Jana: «Ja jestem bramą» (10, 7.9)” (s. 87). Teologia rozumiana jako naukowa refleksja nad Ewangelią zaadresowaną do wszystkich nigdy nie może zrezygnować z apologetycznej perspektywy zarówno w stosunku do chrześcijan jak i niechrześcijan, gdyż nie można zaprzeczyć, by nawet ci, którzy, mówiąc obrazowo, znajdują się wewnątrz domu, a więc chrześcijanie nie potrzebowali już racjonalnej argumentacji stosowanej przez teologię fundamentalną. Dlatego według Waldenfelsa specyficzna pozycja teologii fundamentalnej jako nauki wprowadzającej i uzasadniającej chrześcijaństwo sprawia, że trzeba ją uważać za dyscyplinę niezbędną dla teologii, odrębną od teologii, chociaż relatywnie niezależną od dogmatyki. Zatem jest ona według niego dyscypliną teologiczną posiadającą jednak własną specyfikę, którą określa współczesny kontekst kulturowy, najgłębiej uzasadniający jej odrębność i samodzielność oraz stosowane przez nią metody. Teologia fundamentalna ze względu na zwiążanie się z kontekstem kulturowym nie może być w żadnym razie sprowadzona do religioznawstwa, które nie przewiduje uprzywilejowania jakiegś jednej religii ani tym bardziej nie identyfikuje się z żadną religią. Teologia fundamentalna jest nauką o zasadzie wiary i teologii, uprawianą jednak zawsze w zależności od kontekstu czasowego i kulturowego. Tylko o tyle teologia fundamentalna będzie zrozumiała i komunikatywna, o ile uwzględni konkretny historyczny kontekst, w którym jest uprawiana. Dlatego teologia fundamentalna musi być dzisiaj kontekstualną teologią fundamentalną, dopuszczającą do głosu rozmaite tradycje religijne i posługującą się różnymi schematami myślenia.

Kontekstualna teologia fundamentalna H. Waldenfelsa z jej bardzo atrakcyjnym i ambitnym programem apologetycznym jest konkretną i dokładną realizacją postulatów sformułowanych w oficjalnym dokumencie Kościoła odnośnie studiów teologicznych. Kongregacja Wychowania Katolickiego mianowicie, w swoim dokumencie z 22 lutego 1976 roku, dotyczącym teologicznego wykształcenia przyszłych kapłanów określiła wyczerpująco zadania teologii fundamentalnej. Stwierdzono w nim między innymi, że jest ona przedmiotem, który „wprowadza do dogmatyki i (...) przygotowuje, rozważa i rozwija akt wiary (*Credo, Symbolum*) w powiązaniu z wymogami rozumu i relacjami, jakie zachodzą między wiarą, kulturą i wielkimi religiami ludzkości” (nr 108). Teologia fundamentalna jest jednocześnie, według słów watykańskiego dokumentu „wewnętrzny i trwały wymiar całej teologii, która musi odpowiadać na problemy, jakie są wyrażane przez współczesnych słuchaczy i środowis-

ko, w którym żyją i jutro powinni pełnić swoją służbę” (tamże). Zadaniem teologii fundamentalnej jest rozumowa refleksja „nad faktem chrześcijańskiego objawienia i jego przekazem w Kościele” (nr 107 i 109). To zadanie musi ona wypełnić „jako 'teologia dialogu' i w pierwszym rzędzie w łączności: 1) z historycznymi religiami (hinduizm, buddyzm, islam); 2) z różnymi formami współczesnego ateizmu (szczególnie z Marksem, Freudem i Nietzschem); 3) z przeżywanymi praktycznie formami religijnej obojętności zsekularyzowanego świata, który naznaczony jest piętnem dominacji procesów technicznych, przemysłowych i hegemonii wartości ekonomicznych; 4) z potrzebami samych wierzących, którzy we współczesnym świecie doświadczają nowych wątpliwości i trudności, i nowe pytania stawiają chrześcijańskiej teologii i katechezie” (por. nr 109). W tej sytuacji w świetle wspomnianego dokumentu teologia fundamentalna powinna otworzyć drogi do Boga i do przyjęcia wiary. Nie sposób wyobrazić sobie, by teologia fundamentalna miała nie zastosować nowych metod naukowych i nie uwzględnić stosunku chrześcijaństwa „do historii, języka, do innych religijnych doświadczeń, do rozmaitych form mistyki, filozofii, nauki i ludzkich uwarunkowań” (nr 110).

Hans Waldenfels w swoim podręczniku kontekstualnej teologii fundamentalnej zamierza bardziej wiarygodnie i przekonująco uzasadnić nadprzyrodzony charakter chrześcijaństwa stosując w tym celu środki, które zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II wyrażoną zwłaszcza w konstytucji *Gaudium et spes*, mogą skuteczniej przemówić do współczesnego człowieka. Autor dokonał podziału argumentacji według schematu obejmującego pięć kolejnych tytułów książki, dzielących ją na części: cz. I: Teologia i jej kontekst; cz. II: Podstawa: „Bóg mówi”; cz. III: Droga: „Przez Jezusa Chrystusa, naszego Pana”; cz. IV: Miejsce: „We wspólnocie Kościoła”; cz. V: Poznanie: „W świetle ewangelii”. W części pierwszej autor wyjaśnia, czym jest i jakie zadania stawia sobie chrześcijańska teologia. Jednocześnie zastanawia się nad jej koniecznym powiązaniem z historyczno-społeczną rzeczywistością. Waldenfels specyfikę teologii przedstawia w kontekście wielkich religii świata, jak judaizm, islam, hinduizm i buddyzm a także na tle zjawiska ateizmu reprezentowanego przez L. Feuerbacha, K. Marksa, S. Freuda i F. Nietzsche-go.

Istotne zagadnienia kontekstualnej teologii fundamentalnej zostały przez Waldenfelsa omówione w części II, III i IV. Podstawowe zagadnienia dotyczące problemu Boga przedstawia część druga, chrystologię — część trzecia, a eklezjologię — część czwarta. Każda z tych części obejmuje najpierw chrześcijańskie i katolickie rozumienie poszczególnych tematów, a mianowicie wiary w Boga, osoby Jezusa Chrystusa i Kościoła jako wspólnoty wiary. Następnie omówiono kwestię ich współczesnego

rozumienia, czyli tzw. kontekst. Przy rozpatrywaniu problematyki związanej z osobą Jezusa Chrystusa wzięto pod uwagę poglądy takich niechrześcijańskich filozofów, jak Karl Jaspers (1883 - 1969), Ernst Bloch (1885 - 1977), Milan Machovec (ur. 1925), Leszek Kołakowski (ur. 1927). Ukazano także osobę Jezusa w świetle Koranu a także w hinduizmie i buddyzmie. W trzecim rozdziale każdej części podana została argumentacja, która ma chrześcijaństwo uczynić religią wiarygodną i przez to ułatwić dotarcie do Boga przez Jezusa Chrystusa we wspólnocie wiary Kościoła. W końcu rozdział czwarty analizuje konkretne kategorie i sposoby realizacji zbawczego spotkania z Bogiem. Końcowa piąta część podręcznika traktuje o nauczycielskich zadaniach Kościoła.

Kontekstualna teologia fundamentalna Hansa Waldenfelsa posiada niewątpliwe zalety ze względu na swe współczesne ujęcie i zastosowaną niezwykle bogatą argumentację świadczącą o rozległej i głębokiej wiedzy autora, oczywiście poza teologią w zakresie filozofii, religioznawstwa, nauk społecznych i historii. W związku z tym, należy zdać sobie jednak sprawę z pewnych ograniczeń i niedoskonałości, trudno bowiem sprostać postawionym przez Waldenfelsa wymaganiom bez uwzględnienia pracy zespołowej nad taką koncepcją teologii fundamentalnej, z czego zresztą zdaje sobie sprawę sam autor. Przede wszystkim zaś kontekstualna teologia fundamentalna wymaga od czytelnika pewnego przygotowania pozateologicznego i dlatego jej lektura jest dość trudna. Ponadto teologia fundamentalna Waldenfelsa musi być ciągle na nowo korygowana i uzupełniana, gdyż jej argumentacja nie zachowuje pełnej wartości na stałe, ale w zależności od zmieniającego się społeczno-historycznego kontekstu może tylko w określonych okolicznościach miejsca i czasu przyczyniać się do tego, by chrześcijaństwo przemawiało z większą siłą przekonania.

Ks. Jerzy Borowiec

CHARLES ANDRÉ BERNARD, *TEOLOGIA SPIRITUALE*, EDIZIONI PAOLINE, ROMA 1982, S. 542.

Dość często słyszymy dziś narzekanie, że większości dyscyplin teologicznych brakuje dobrych opracowań całościowych. Brak opracowań typu podręcznikowego dla studentów teologii i dla osób pragnących zapoznać się ogólnie z całością wiedzy w danej dyscyplinie.

Narzekanie to jest uzasadnione, gdy chodzi o teologię życia wewnętrznego. Ukazuje się sporo artykułów i opracowań, dotyczących wielu